

2. TARIM DEVRİMİ VE SONUÇLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 2.1.** Tarım Devrimi
- 2.2.** Tarım Devrimi'ni Açıklayan Teoriler
- 2.3.** Tarımın Yayılması ve Gelişmeler
- 2.4.** Tarım Devriminin Sonuçları

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Tarım Devrimi'nin genel özellikleri neler olabilir?
2. Tarım Devrimi nasıl açıklanabilir?
3. Tarım Devrimi hangi saikler üzerinden yayılmıştır?
4. Tarım Devrimi ve etkileri-sonuçları üzerinde hangi unsurlar etkili olmuştur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Tarım devrimi	İnsanlık tarihinin birinci ekonomik devrimi olan tarım devrimini detaylı olarak kavrayabilmek.	Teorik anlatım yöntemiyle
Tarım devrimini açıklayan teoriler	Tarım devrimini açıklayan teoriler hakkında bilgi edinebilmek.	Teorik anlatım yöntemiyle
Tarımın yayılması-gelişmeler ve sonuçları	Tarıma geçişi, tarımın yayılmasını ve bu yayılımın sonuçlarını inceleyebilmek.	Teorik anlatım yöntemiyle

Anahtar Kavramlar

- Tarım devrimi
- Teknolojik gelişmeler
- Artan tarımsal üretim

Giriş

Bu bölümde, insanın tarıma geçişinin nedenleri ve bu büyük değişimin toplumların ekonomik ve sosyal hayatında yol açtığı önemli değişimler ele alınmıştır.

2.1. Tarım Devrimi

İnsan, hayatını sürdürecekt besinleri çok uzun bir dönem avlanarak, balık tutarak ve yabani meyveleri toplayarak elde etmeye çalıştıktan sonra aşağı yukarı bundan 10.000 yıl önce, çeşitli bitkileri yetiştirmeyi ve hayvanları ehlileştirmeyi öğrenerek ilk kez yerleşik tarıma geçmeyi başardı. Besin toplayıcılığından besin üreticiliğine geçiş anlamına gelen bu gelişme, **Neolitik Devrim** (MÖ 7000-5500) olarak adlandırılan temel bir ekonomik değişmeye zemin hazırladı. Böylece insanın doğal çevresindeki kaynaklardan yararlanma imkânı, olağanüstü denebilecek ölçüde arttı. İnsan, bitkilerle hayvanların arzını kontrol altına alarak daha bol ve güvenilir beslenme kaynaklarına kavuştu.

Olayın devrim olarak nitelendirilmesi, ani ve hiç beklenmedik bir değişim olduğu düşüncesine yol açmamalıdır. Tam tersine, gerek insanın tarıma geçişi gerekse bu değişimin sonuçlarının ortaya çıkışı son derece uzun bir sürede gerçekleşti.

Tarım, birbirinden bağımsız olarak birkaç bölgede farklı zamanlarda ortaya çıktı: Yakın Doğu'da, Orta Amerika'da, Kuzey Çin'de ve diğer bölgelerde. Bu büyük ilerleme, ilk kez Yakın Doğu'da yepyeni bir hayat ve ekonomi tarzının doğmasına yol açtı. Yiyecek üretimine dayalı bu ekonomi şeklinin daha sonra Avrupa, Asya ve Afrika'da daha geniş alanlara yayılması binlerce yıl aldı.

Avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik tarıma geçiş, insanın ekonomik ve sosyal gelişme hızını büyük ölçüde arttırdı. İnsanın bilgi birikiminde büyük bir hızlanma görüldü ve bu bilgi birikimi, insanın son 10.000 yıldaki maddi gelişiminin kaynağını oluşturdu.

2.2. Tarım Devrimini Açıklayan Teoriler

İnsan niçin tarıma geçmek gereğini duymuştu? Bu olayı açıklamak için başlıca üç farklı teori ileri sürülmüştür:

1) Ünlü İlk Çağ tarihçisi Gordon Childe'a göre, son buz çağındaki iklim kötüleşmesi, bir zamanlar yeterli ölçüde su kaynakları olan Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'yı kuraklaştırdı. Daha önce insanlar için kolaylıkla elde edilebilir vahşi hayvanlar ve bitkilerle dolu olan bu bölgede azalan yiyecek kaynakları, mevcut vahalar ve su membalarında toplandı. Bu az sayıdaki vahalarda insan, hayvanlarla ve bitkilerle daha sıkı bir temas içinde bulunarak onları daha yakından izlemeye başladı ve bu arada bazı hayvanları düşmanları olan yiyici hayvanlardan korudu. Böylece otçul hayvanlar giderek evcilleşti. İnsan da onları ot ve hububatla beslemeyi ve korumayı kendisi için avantajlı buldu.

Resim 1: Gordon Childe (Kaynak)

Childe'in bu teorisi, belirli tür hayvanların ve bitkilerin yok olması sonucu doğal kaynaklarda meydana gelen bir azalmadan doğan çevre değişimini hareket noktası olarak almaktadır. Azalan doğal kaynak, avcılık ve toplayıcılıkta istihdam edilecek işgücünün verimliliğinin azalmasına yol açmıştı. İnsanın hayatta kalabilmesi için geriye kalan kaynaklardan daha etkin biçimde yararlanması gerekiyordu. İnsan, tarım yoluyla emeğinin verimini arttırmayı başarmıştı.

Bu teori, iki yönden eleştirilmiştir. İlk olarak bu değişme, niçin daha önceki iklim kötüleştirmelerinde ortaya çıkmamıştı? İkinci olarak tarihî meteoroloji araştırmaları, iklim değişimleri ile tarımın ortaya çıkış yeri ve zamanı arasında bir paralellik olduğu görüşünü doğrulamamaktaydı.

2) İkinci bir teori **Robert J. Braidwood** tarafından ileri sürülen **çekirdek alan teorisi**dir. Bu teoriye göre, insanın doğal çevresindeki hayvan ve bitkileri daha iyi tanımasını sağlayan bir kültürel gelişme tarım devrimine yol açmıştır. Çekirdek alan; evcilleştirilmeye hazır çok sayıda vahşi hayvan ve yetiştirilmeye müsait çok sayıda bitkinin bulunduğu, tarım yapmaya son derece elverişli tabii bir çevredir.

Resim 2: Robert J. Braidwood (Kaynak)

İşte bu çevrede tarım aracılığıyla yiyecek üretimi, insan toplumlarının artan kültürel farklılaşmasının ve ihtisaslaşmasının bir nihai ürünü olarak ortaya çıkmıştı. MÖ 8000 yıllarında Bereketli Hilal bölgesindeki insanlar, çevrelerini çok iyi tanıdılar ve böylece daha

önce avladıkları hayvanları ehlileştirerek beslemeye ve topladıkları bitkileri yetiştirmeye başladılar.

İnsanın tarımsal teknikleri uzun süren bir öğrenme sürecinin sonucunda bulduğunu iddia eden bu teorinin temel eksiği, bir yandan tarıma geçişin zamanını ve nedenini açıklayamaması; öte yandan da tarımın doğuşu için bilginin gerekli bir şart olmasına karşılık yeterli olmadığını görememesidir.

3) Lewis R. Binford tarafından geliştirilen üçüncü bir teori tarıma geçişi açıklamakta hareket noktası olarak nüfus artışını almıştır. Göçlerle meydana gelen nüfus yığılması, doğal kaynaklar üzerinde bir baskı oluşturmuş ve hayatta kalabilmek için rakip gruplar arasında bir mücadele başlamıştır.

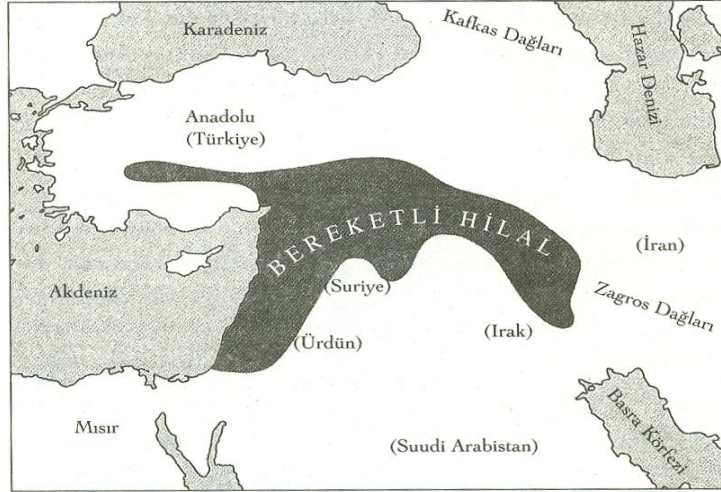
Resim 3: Lewis R. Binford (Kaynak)

Artan nüfus, mevcut doğal kaynaklarla insan arasındaki dengeyi bozmuştu. Yiyecek kaynaklarının azalmasının yarattığı baskı, insanları verimliliklerini arttırmaya itmişti. Nüfus baskısı, önce büyük hayvanlardan daha küçük hayvanların avlanmasına ve daha sonra da toplayıcılıktan tarıma geçilmesine neden olmuştu.

Bu teorinin eksikliği de bir yandan nüfus artışının niçin tarıma geçişe yol açtığını açıklayamaması, öte yandan da tarım öncesinde doğal kaynaklar üzerinde baskı yaratacak ölçüde nüfusun nasıl artabildiği sorusuna cevap olabilecek bir nüfus teorisi ortaya koymamış olmasıdır.

2.3. Tarımın Yayılması ve Gelişmeler

Tarıma geçiş şeklindeki büyük gelişme, ilk kez MÖ 8000’lerde Akdeniz’in doğu ucundan başlayıp Kuzey Irak, Suriye, Fırat ve Dicle vadilerini kapsayacak şekilde Basra Körfezi’ne uzanan Bereketli Hilal bölgesinde gerçekleşti. Bu bölgede insanlar, daha önce tüketim amacıyla topladıkları yabani tohumları kendileri yetiştirmeye başladılar. Modern zamanlarda bilinen hemen hemen bütün önemli yiyecek bitkileri neolitik çiftçiler tarafından keşfedildi. Koyun ve keçi, beslenmek üzere ilk evcilleştirilen hayvanlar oldu. Aynı şekilde at ve deve dışında, en önemli evcil hayvanlar uygar toplumlar ortaya çıkmadan önce ehlileştirildi. MÖ 6000’de buğday ve arpa yetiştiriciliği ile koyun, keçi ve sığır besiciliğine dayanan yerleşik tarım Batı İran’dan Akdeniz’e uzanan bölgede, Anadolu’da ve Ege’nin iki yakasında tam olarak başladı ve daha sonra da Mısır’a, Hindistan’a, Batı Avrupa’ya ve Eski Dünya’nın diğer kısımlarına yayıldı.

Harita 1: Bereketli Hilal Bölgesi (Kaynak)

Tarımın gelişmesi, insanlık tarihinde önemli değişmelere neden oldu. Tarımın ortaya çıkışının önemli bir sonucu, belirli bir bölgenin besleyebileceği nüfusun artmasıydı. Özellikle neolitik devrimin yayıldığı bölgelerde nüfus oldukça hızlı çoğaldı. İnsanlar ilk kez sürekli yerleşim yerlerinde yaşamaya başladılar. Yiyecek arzı, artık daha düzenli ve güvenilir hâle geldi: En azından artık dalgalanmalar günlük değil, yıllıktı. Yiyecek depolama imkânı sayesinde yıllık dalgalanmaların olumsuz etkileri de azaltılabiliyordu.

Kullanılan ilk tarım araçları oldukça ilkel. Toprakların işlenmesinde, önce ağaç bir sapın ucuna takılmış taş bıçaklardan oluşan çapalar kullanıldı. Çapaya dayalı bu tarım şekli, daha sonra dünyanın pek çok kısmına yayıldı. Hayvanlar tarafından çekilen sabanlar ise ilk kez MÖ 4. veya 3. bin yılda ortaya çıktı. İlk sabanların uç kısmı ağaçtan olduğu için ancak yumuşak topraklarda tarım yapılabilirdi. MÖ 1400'lerden itibaren demirin eritilmesiyle sabanın uç kısmında demir kullanılması, sert toprakların da tarıma açılmasına imkân verdi.

Giderek yeni araçlar, yeni teknikler, yeni ürünler ve yeni hayvanlar sisteme katıldı. MÖ 6000'lerde sığır cinsi evcilleştirildi. Mercimek ve bezelye ile birlikte pek çok kök bitki Anadolu'da bu tarihten de önce üretilmeye başlanmıştı. Buğdayın ekmek şeklinde tüketilmesi muhtemelen tarımın keşfi kadar eskidir.

MÖ 6. bin yıldan itibaren taş kaplara göre daha az dayanıklı olan, fakat yapımı daha az emek gerektiren çömlek kaplar imal edilmeye başlandı. MÖ 5. bin yılın başlarında kendir yetiştirilerek keten giysilerin üretimi başladı. Üçüncü bin yıldan önce yünli giysilerin kullanıldığına dair açık bir kanıt bulunmamasıyla birlikte koyun ve keçinin çok daha önce evcilleştirildiğini ve teknik olarak yünden ketene göre daha kolaylıkla iplik imal edilebileceğini dikkate alarak yünün deri ve kürkün yerini alan ilk giysiler olduğu sonucuna varabiliriz.

Yerleşik köy hayatı, yaş ve cinsiyete dayalı iş bölümüne göre daha ileri bir uzmanlaşmaya imkân verdi. Uzmanlaşma ise verimlilik artışı ile teknolojik gelişmeyi

beraberinde getirdi. Bir alandaki teknolojik ilerlemenin yeni gelişmeleri teşvik ettiğine dair pek çok örnek verilebilir. Göçebe hayattan yerleşik hayata geçişle birlikte deri çadırlar, yerini Yakın ve Orta Doğu'daki tipik köy yerleşmelerinde görülen kurutulmuş toprak tuğlalardan yapılmış evlere bıraktı. Tuğla yapımı ise çömlekçiliğin gelişmesini sağladı. Çömlekçi tekerleğinin ortaya çıkışı ile bu sanat dalı daha da ilerledi. Daha sonra tekerlekten taşıma araçlarında yararlanıldı.

Metalürjinin gelişmesi de benzer şekilde oldu. Yapılan kazılarda MÖ 6. bin yıla ait bazı altın ve gümüş eşyalara rastlanmıştır. Ancak düzenli olarak bakır üretimi 5. ve hatta 4. binyıla kadar, bronz üretimi ise çok daha geç bir tarihe kadar başlamadı. Bakır yatakları Anadolu dağlarında, Güney Kafkasya'da ve Kuzey İran'da bulunmaktaydı. Bakırın eritilmesi ile 4. bin yıldan itibaren Yakın ve Orta Doğu'da bakır ve bronz aletler, silahlar ve süs eşyaları üretilmeye başlandı. İş bölümünün ilerlemesi ve çömlekçilik ile metalürji gibi yeni sanatların ortaya çıkışı değişim ve ticareti de gerekli hâle getirdi.

MÖ 4. bin yılda Nil vadisine ve bir sonraki bin yılda da İndus vadisine ulaşan tarım, MÖ 2500'de ise Tuna vadisine, Batı Akdeniz'e, Güney Rusya'ya ve muhtemelen Çin'e yayıldı. Yayılma sürecinde iklim ve toprak koşullarının farklılığı yeni uyarlamalara neden oldu. Kuzey Çin'de darı ve soya fasulyesi temel ürünler oldu.

Güneydoğu Asya'da ise MÖ 1500'den itibaren pirinç tarımı gelişti. Bu bölgede manda evcilleştirilen en önemli hayvan oldu. Güney Rusya ve Orta Asya'nın kurak steplerinde neolitik çapa tarımı yerine hayvancılık gelişti. Muhtemelen bu bölgede at 3. bin yılda ehlileştirildi.

Akdeniz bölgesinde iklim, topoğrafı ve toprak şartları deneme ve yanılma yöntemiyle bulunan ve yüzyıllarca çok az değişme gösteren en etkin tarım yöntemlerini belirliyordu. Kuzey Afrika ve İspanya gibi bazı bölgelerde kullanılan sulamalı tarımın diğer bölgelerde uygulanması imkânsız olmasa da ekonomik değildi. Bu nedenle bazı bölgelerde 'kuru tarım' tekniği geliştirildi. Akdeniz'in iklim ve toprak şartları, yağışlı kış mevsiminde toprak altında birikmiş nemin kurak geçen yaz aylarında korunabilmesi için tarlaların sık, fakat yüzeysel olarak sürülmesini gerektiriyordu. Verimliliği koruyabilmek için topraklar iki yılda bir dinlendiriliyordu. Ayrıca yabancı otların oluşumunu engellemek için her mevsim 3-4 ve hatta daha fazla defa topraklar sürülüyordu.

İlk tarım toplumlarında ekonomik ve sosyal organizasyonun temel birimi 50-300 nüfusu sahip 10-50 aileden oluşan köy topluluğu idi. Avcı ve toplayıcı topluluklara göre hayat standartları biraz daha yükselmişti. Yiyecek arzı daha düzenli ve güvenilirildi. Evler daha rahattı. Nüfus yiyecek imkânlarına paralel şekilde arttığı için gelirler hâlâ geçimlik düzeydeydi. Kıtık, sel ve zararlı böcek istilası tüm köy topluluğunu felaketle karşı karşıya getiriyordu. Avcı gruplara göre daha yerleşik ve kalabalık bir hayat sürdüren köylüler salgın hastalıklara karşı daha korumasızdı. Ortalama insan ömrü, muhtemelen 25 yılı aşmıyordu.

Bitkilerin ve hayvanların ehlileştirilmesi, dokuma, çömlekçilik, metalürji, anıtsal mimari, tekerlek gibi eski uygarlıkların yararlandıkları teknolojinin tüm unsurları yazılı

tarihinin başlamasından önce keşfedilmişti. İkinci bin yılın en önemli teknolojik başarısı ise MÖ 1400-1200 yılları arasında demir cevherini eritme işleminin bulunmasıydı.

Tarımın ortaya çıkışı, toplumların siyasi organizasyonlarında önemli bir değişime yol açtı. Avcı ve toplayıcı topluluklarda ailelerden oluşan kabilenin üyeleri arasında çok az farklılaşma vardı. Avcının düzenlenmesi ve koordinasyonu dışında karar almayı gerektiren önemli bir organizasyon ihtiyacı da yoktu. Oysa yerleşik tarım, çok daha karmaşık bir sosyal ve ekonomik organizasyonu gerektirmekteydi.

Avcı ve toplayıcı topluluklarda, insanın sahip olabileceği şeyler beraberinde taşıyabilecekleri ile sınırlıydı. Bu nedenle iktisadi kaynaklar üzerinde bir mülkiyet hakkı oluşturulmasına gerek yoktu. Oysa tarım toplumlarında rakip grupların topluluk tarafından elde edilen ürüne müdahale etmelerini ve yağmalamalarını önlemek için hayvanlar ve bitkiler üzerinde mülkiyet haklarının kurulmasına ihtiyaç vardı. Bu ise bir savunma sisteminin oluşturulmasını zorunlu kılıyordu.

Başarılı bir zirai uygulama; neyin ekileceği, ne zaman ekileceği ve ürünün ne zaman kaldırılacağı konularında kararlar alınmasını gerektiriyordu. Ayrıca topluluğun kıtlığa ve açlığa karşı korunması için tedbirler alınmalıydı. Eğer tarım sulamayı gerektiriyorsa organizasyon problemi daha acil ve karmaşık hâle gelmekteydi. Sulama tesisinin kurulması için gerekli sermaye sağlanmalı, kanallar kazılmalı ve korunmalı, sulama sistemi düzenlenmeliydi.

Avcı ve toplayıcı topluluklarda basit bir iş bölümü vardı: Avcılık erkeklerce, toplayıcılık kadınlarca yapılıyordu. Topluluğun tüm bireylerinin doğrudan üretime katılması bir zorunluluktur. Yerleşik tarım yapan topluluklarda ise çiftçiler, tükettiklerinden daha fazlasını üretebildiklerinden bir toplumsal artık ürün ortaya çıktı. Böylece geçimi için kendi beslenme kaynaklarını üretmek zorunluluğundan kurtulan bazı toplumsal grupların özellikle de bol ve boş zamana ihtiyaç gösteren bazı yüksek kültür ve zihin faaliyetleriyle uğraşması mümkün oldu. İlk çiftçiler arasından bazı kişiler, savunma hizmetlerinde ihtisaslaşırken bir kısmı da insanın doğal çevresi ile uyumunu sağlamak için ideolojik bir görev üstlenerek topluluğa dinî liderlik yaptılar. Tarım toplumlarında çiftçilik dışında başka yeni meslekler de ortaya çıktı. Böylece avcı ve toplayıcı bir topluluktan çok daha karmaşık bir toplum doğdu. İş bölümü sonucunda fonksiyonları karmaşılaşmış bu kişi ve gruplar arasında topluluğun ürettiği ürünlerin dağılımının sağlanması gerekiyordu.

Özetle tarım toplumlarında nelerin nasıl ve kimler için üretileceği, avcı ve toplayıcı toplumlara göre çok daha karmaşık bir problem idi. Bir savunma sistemi kurulmalı ve açlığa karşı tedbirler alınmalıydı. Nelerin, nasıl üretileceğine karar verilmeliydi. Çeşitli görevlerin yerine getirilmesi için iş bölümü yapılmalıydı. Artan sayıda üretilen malların topluluğun farklılaşmış bu üyeleri arasında bölüşümüyle ilgili kararlar alınmalıydı. İşte bütün bu organizasyonel ihtiyaçlar, tarım toplumlarında devletin bir siyasi kurum olarak doğuşunu beraberinde getirdi.

Devletler, bir yandan düzeni korumak için kurallar koydular ve yaptırım gücüyle bu

kurallara uyulmasını sağladılar. Öte yandan da rakip toplumlara karşı topluluğu savundular. Demokrasiden despotluğa kadar çok çeşitli siyasi sistemler, farklı toplumlarda uygulama alanı buldu. Hepsi de bir idarenin, bir siyasi otoritenin görevlerini yaptılar. Devletin doğuşu; savaşı ve siyasi istikrarsızlığı beraberinde getirdi. Genel bir eğilim olarak askerî teknolojideki gelişmelere paralel şekilde devletlerin sınırları genişledi.

2.4. Tarım Devriminin Sonuçları

Tarım toplumlarında MÖ 8 bin yıllık sürede yavaş yavaş ortaya çıkan bütün bu gelişmeler şöylece özetlenebilir:

1) Nüfus arttı. Tarım devrimi öncesinde nüfusun artış oranı sadece on binde 7-15 dolaylarındaydı. Tarım devriminden sonra nüfusun artış hızı binde 36'ya yükseldi. İnsanların yerleştikleri alanlar genişledi. Akdeniz'in çevresindeki toprakların nüfusu oldukça yoğun hâle geldi.

2) Zaman içinde **avcılık ve toplayıcılıktan çiftçiliğe doğru sürekli bir geçiş oldu**. Giderek tarım, hâkim ekonomik faaliyet hâline gelirken yerleşik hayat da göçebeliliğin yerini aldı.

3) Teknolojik gelişme alanında büyük adımlar atıldı. Bu 8 bin yıl içinde **bronz çağının yerini demir çağı aldı**.

4) **Ticaret gelişti ve genişledi**. Özellikle bölgeler arası ticaretin önemi arttı. Sonuçta pazar mekanizması doğdu ve ekonomik kaynakların dağılımında giderek artan ölçüde rol oynamaya başladı.

5) **Şehirler ilk kez gelişti**; büyüklükleri artarken fonksiyonları karmaşık hâle geldi ve tüm Akdeniz dünyasına yayıldı.

6) **Çeşitli ekonomik organizasyon tipleri doğdu**. Yeniden dağıtıcı olarak nitelenen müdahaleci ekonomi tipleri bir uçta yer alırken fiyatların piyasa mekanizmasıyla tayin edildiği ekonomik organizasyon tipleri diğer uçta yer aldı.

7) Avcı ve toplayıcı topluluklarda, tüm gelirler emek geliri niteliğinde olduğundan gelir dağılımı oldukça eşitlikçiydi. Tarım toplumlarında ise gelirlerin yarısı toprak kirası ve sermaye geliri şeklinde devredilerek biriktirilebilen servetlerden kaynaklandığı için **gelir dağılımında eşitsizlik önemli ölçüde arttı**.

8) Avcı ve toplayıcı toplumlarda, doğal kaynaklardan topluluğu oluşturan tüm grupların üyeleri herhangi bir kısıtlama olmaksızın yararlanabilmekteydi. İlk tarım toplumlarında ise doğal kaynaklardan yalnızca belirli bir gruba mensup üyelerin kullanım haklarından yararlanabildiği **komünal mülkiyet tipi doğdu** ve zamanla yerini yeniden dağıtıcı ekonomilerde devlet mülkiyetine, piyasa ekonomilerinde ise özel mülkiyete bıraktı. Mallar, topraklar ve kölelik şeklinde de emek özel mülkiyet konusu oldu. Mülkiyet kurumunun ortaya çıkışı, doğal kaynakların korunmasını ve geliştirilmesini teşvik ederek ekonomik etkinlik ve üretkenlik artışını hızlandırdı.

Uygulamalar

--

Uygulama Soruları

--

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

İnsanın iktisadi performansını temelden dönüşüme uğratan bir değişim hadisesi olan tarım devriminin ele alındığı bu bölümde, bu büyük değişimin nedenleri ve önemli sonuçları değerlendirilmiştir.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıdakilerden hangisi tarıma geçişi açıklayan bir teori ortaya koymamıştır?
 - a) Lewis R. Binford
 - b) Gordon Childe
 - c) Robert J. Braidwood
 - d) William J. Ashley
- 2) Çekirdek alan teorisine göre insanın tarıma geçişinin temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Kültürel gelişme
 - b) Nüfus artışı
 - c) Çevre değişimi
 - d) İklimin kötüleşmesi
- 3) Aşağıdakilerden hangisi tarım devriminin sonuçları arasında yer almaz?
 - a) Nüfusun artması
 - b) Göçebeliğin yaygınlaşması
 - c) Ticaretin gelişmesi
 - d) Mülkiyetin ortaya çıkışı
- 4) Aşağıdakilerden hangisi tarım devriminin sonuçları arasında yer alır?
 - a) Vergi yükünün artması
 - b) Fiyatların yükselmesi
 - c) Sanayi faaliyetlerinin gelişmesi
 - d) Gelir dağılımında eşitsizliğin artması
- 5) İklim kötüleşmesini insanın tarıma geçişinin temel nedeni olarak ileri süren tarihçi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Lewis R. Binford
 - b) Gordon Childe

c) Robert J. Braidwood

d) William J. Ashley

Cevaplar

1)D, 2)A, 3)B, 4)D, 5)B